



Viața imaginilor: o abordare filozofică

Oxana GHERMAN

Doctor în filologie

E-mail: oxana.gherman@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7366-2599>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

The Life of Images: a Philosophical Approach

Noua ediție, revizuită și completată, a volumului *Viața imaginilor*, de Jean-Jacques Wunenburger (trad. de Ionel Bușe și Petrișor Militaru, Aius, 2024), explorează rezervele de sens ale unor imagini ce fac parte din *moștenirea simbolică a umanității* (J.-J. Wunenburger). Demersul este axat pe ideea că „imaginile interferează în percepțiile și concepțiile despre lume, în discursurile și sistemele de reprezentări ale unui individ sau ale unei societăți”, constituind o „iconosferă polimorfă și plastică din care conștiința își țese relațiile cu lumea și cu sensul” (p. 25, 27). Straturile de imagini, afirmă autorul, mediază cunoașterea („ne învață despre real mai mult decât realul însuși” (p. 48)), „pot hrăni reveria și pot deveni focar al creativității poetice” (p. 32). Fiecare capitol începe sau este anticipat de un lanț interogativ cu privire la limitele hermeneuticii, întrebări la care se caută răspunsuri într-o reflecție desfășurată, ilustrată cu exemple. Întrebarea, în discursul interpretativ, se dovedește un excelent instrument de lucru – aceasta provoacă și problematizează, pune în suspans sau anticipează ceea ce urmează a fi demonstrat, suscitând interesul cititorului și stimulând procesele de gândire.

Capitolul introductiv elucidează câteva concepte operaționale, expune unele paradigme și tipologii: imagine (vizuală/verbalizată, perceptivă/mnezică/anticipatoare; mitologică, onirică, mitică, simbolică; germinativă), imaginație (proces de

reprezentare *in absentia* a unui obiect), imaginar, imagerie, imaginal etc. Autorul stabilește cel puțin trei niveluri de formare a imaginilor: *imageria*, ca totalitate a imaginilor care reproduc subiectiv realitatea, *imaginarul*, ca ansamblu al imaginilor substituente ale unor realități absente sau inexistente, din „câmpul de reprezentare a irealului” (p. 26), și *imaginalul*: reprezentări suprareale, ce nu au echivalente sau modele în realitate, numite și imagini epifanice. Concomitent, câteva noțiuni adiacente se explică într-un mod diferit decât definesc teoriile literare: *simbol* (image ce își rupe legătura imediată cu referentul sensibil, încetează a fi o copie, devenind un mod de exprimare a unei informații virtuale) și *simbolizare* (o manifestare primordială a psihismului), *metaforizare* („operație mentală complexă, care împletește verbalul și vizualul și include modalități retorice variate” (p. 45)) versus *simbolism* (limbaj criptat sau cod hermeneutic), *arhetip* („formă psihică infra-conștientă” (p. 68)), *mit* („o conduită fabulatorie specifică”, o „manifestare, într-un timp narativ, a unui adevăr fundamental..., un conținut de gândire” (p. 74, 77)) și *imaginație mitificatoare* etc. Nivelul de profunzime și cel de claritate conceptuală fac din această incursiune un util cadru teoretic pentru interpretările unor imagini concrete din capitolele următoare.

Înainte de a deschide partea hermeneutică, J.-J. Wunenburger prezintă riscurile și limitele posibile ale interpretării imaginilor simbolice din diverse culturi, arte, religii, într-un paragraf ce tratează problematica *subinterpretării* (abordarea reduționistă), abaterilor în interpretare și *suprainterpretării*, când opera devine prilej de invenție imaginativă și speculativă, ce pierde legătura cu textul și cu adevărul lui. Fără a nega importanța imaginației interpretative în explorarea unui text (și în procesele noetice în general), ca posibilitate de a anima imaginile și de a le interconecta, conferindu-le un sens, autorul vorbește despre imperativul unei focalizări corecte și a unei conduite scrupuloase, dar și sensibile în raport cu obiectul analizei, căci „fiecare text are o față, o semnătură proprie, care îl animă, îi asigură individualitatea și nu poate fi perceput decât printr-un spirit de finețe și nu de geometrie.” (p. 111). Această pledoarie pentru o hermeneutică fidelă textului este mai mult decât concludentă.

Autorul pătrunde în substraturile semantice ale simbolisticii spațiilor minerale – întinderile de nisip, deșertul –, spații ale refugiului, tăcerii, inițierii, călătoriilor interioare („un loc de decreare a sinelui” (p. 133), de mortificare spirituală și renaștere), aventurii, cuceririi ș.a. Demersul își va găsi prelungiri în paragrafele în care se analizează și interpretează vidul (vidul psihic, vidul imaginat, ca proces de dematerializare sau decorporalizare, reducere a dimensiunilor până la invizibil, de retragere a unui conținut din recipient, de ieșire din afara vizibilului sau potențial/vizibil aflat la un stadiu primar de germinație), explicat extensiv prin semnificațiile culorii albe în picturile lui Malevici. Descoperim, în acest context, că încercarea de

a concepe vidul scoate la iveală carențele și paradoxurile imaginației umane. Omul nu poate imagina absența totală a realității, la fel cum nu poate imagina infinitul.

Interpretarea implică mai multe referințe culturale, filozoful probându-și tezele prin exemple din capodopere ale artelor vizuale, literaturii, religiilor etc. Se relevă câteva percepții originale ale imaginarului urban, fiind descrise sub aspect geografic, infrastructural, arhitectural și analizate două orașe marocane, bogate în istorie și mit, Essaouira și Marrakech. Aceste două orașe sunt privite ca spații ale spectacolului social viu, ca expoziții de obiecte exotice, ritualuri, jocuri, manifestări de dramatizare urbană, dansuri și practici sociale, prin prisma simbolurilor și a mitologiei. Imaginarul sociofestiv al piețelor este asociat tablourilor lui Bruegel, scenelor din Rabelais și filmelor lui Bergman. Mitul Pământului făgăduinței, raportat la spațiul american, este analizat în narațiunea *Moby Dick*, de Herman Melville, în care autorul observă un impresionant procedeu de hibridare a mai multor scheme biblice.

Teoretizarea formelor în care omul reproduce artistic un element al realității, conform diverselor grade de mimetism/fidelitate față de modele și prototipuri, relevă specificitatea culturii ca proces de dublare a realului prin concurența dintre capacitățile creative ale omului și forțele generatoare ale naturii. Într-o modalitate neașteptată, hermeneutul prezintă gama de semnificații ale unor obiecte și forme universale de autorefectare, cum ar fi oglinda, obiectul care îi asigură omului întâlnirea cu propria manifestare senzorială, și autoportretul, ce permite fixarea propriilor aparențe figurative sau de totalizare/recapitulare a sinelui într-o singură imagine artistică. Analiza imagologică a reprezentărilor corpului uman va continua în cap. III.6., prin referințe la artele vizuale (pictură, sculptură etc.), toate fiind supuse dinamicii unei gândiri exploratoare, care caută sensul ontologic al comportamentelor umane tipice și al producțiilor culturale.

Partea a treia a volumului studiază istoria imaginilor mitice, evoluția și semnificațiile lor în actualitate, încercând să pătrundă diverse niveluri hermeneutice ale acestora. Este cercetat mitul dionisiac și reprezentările excesului, violenței distructive, dezordinii și transgresiunii structurilor statuare ale culturii și civilizației. Abordarea retroactivă a mitului dezvăluie conținuturi semantice impresionante, pe care omul nu le conștientizează deplin, noua mitologie dionisiacă presupunând o eliberare a aspectelor plurale ale psihicului uman prin experiențele jocului, sărbătorii, violenței distructive și emancipării, sexualității eliberate de norme morale, freneziei simțurilor, inovațiilor artistice etc. Experiențele dramatice ale exilului (exilul ca stare de conștiință, închisoare trupească a sufletului, spațiile carcerale ale condiției umane, autismul; schemele schizomorfe, conflictuale etc.) formează o constelație aparte de imagini ilustrate prin personajele lui Sartre, dar și registrul emoțiilor omului în relație cu celălalt, cu lumea. La fel de captivant

sunt interpretate și imaginile insulare (peisajul insular ca spațiu interior, ca refugiu paradiziac). Dominantele dinamice ale imaginarului baroc sunt tratate mitocritic, demonstrând că structurile și scenariile mitice sunt în permanentă metamorfoză, iar semnificațiile miturilor antice întrețes realitatea actuală. Respectiv, va conchide autorul, „imaginile care mobilează iconosfera unei societăți se supun unor legi proprii de configurare și de evoluție. În acest sens, noi suntem mai puțin creatorii imaginarului nostru, cât, mai ales, mijlocitorii vieții sale...” (p. 266). Volumul se încheie cu un compartiment dedicat instituțiilor muzeale, care teaurizează moștenirea culturală, a căror activitate este afectată astăzi de revoluția electronică, pe mai multe planuri, ținând cont de faptul că arhivele digitale presupun nu doar beneficii, ci și riscuri.

Investigând cele mai importante domenii culturale al căror generator este imaginarul artistic, demersul hermeneutic întreprins de filozoful Jean-Jacques Wunenburger ne oferă un tablou de ansamblu al „vieții” imaginilor: apariție, răspândire, evoluție, transformare, reactualizare. Trecând bariera limbajului concentrat, cu un înalt grad de abstractizare, al textului, cititorul pătrunde într-o fascinantă lume a imaginilor, semnelor și sensurilor care transcend timpul și spațiul.

Notă: Recenzie elaborată în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.

Primit: 11.03.2025

Acceptat: 29.04.2025